

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN – EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

2000 – 2001 ÖĞRETİM YILI MEZUNİYET ÇALIŞMASI

DADAŞLAR DİYARI ERZURUM

MUTLU ATEŞ

991296

4 / C

DANIŞMAN : DOÇ.DR. BÜLENT YORULMAZ

HAZİRAN 2001 LEFKOŞA / KKTC

İÇİNDEKİLER

KONULAR

ÖNSÖZ	1
1. ERZURUM HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1.1 İL KİMLİĞİ	1-2
TARİHİ	2
2. ERZURUM'UN İLÇELERİ	2-3
2-1 AŞKALE	3
2-2 PASİNLER	3-4
2-3 KÖPRÜKÖY	4
2-4 TEKMAN	4-5
2-5 HINIS	5
2-6 UZUNDERE	5
2-7 ILICA	6
2-8 TORTUM	6
2-9 KARAÇOBAN	7
2-10 ÇAT	7
2-11 HORASAN	8
2-12 İSPİR	8-9
2-13 NARMAN	9
2-14 PAZARYOLU	9
2-15 KARAYAZI	10
2-16 OLTU	10-11
2-17 ŞENKAYA	11
2-18 OLUR	12
3-DADAŞLARA HAS YÖRESEL OYUN	12
3-1 CİRİT	12
3-2 OYNANIŞI	12
3-3 CİRİT ŞİİRİ	13-14
4-ERZURUM'UN İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ	14
5-ERZURUM'UN TARİHİ ESERLERİ	15
5-1 ERZURUM KALESİ	15
5-2 KALE MESCİDİ	15
5-3 TEPSİ MİNARE	15
5-4 OLTU TAŞI	15-16
6- ERZURUM'DA BULUNAN MÜZELER	17
6-1 KAZILAR SALONU	17
6-2 ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE	17
6-3 ROMA – HELLENİSTİK TRANS KAFKAS SALONU	18
6-4 URARTU ESERLERİ VE SİKKE SALONU	18
6-5 URARTU YAZITLARI VE TABİAT TARİHİ	18
6-6 ERMENİ KATLIAMI SALONU	18-19
6-7 ERZURUM YAKUTİYE MEDRESESİ , TÜRK – İSLAM ESERLERİ VE ETNOĞRAFYA MÜZESİ	19
6-8 MÜZEDE BULUNAN SEKSİYONLAR	19-20
6-9 YAKUTİYE MEDRESESİ	20-21
6-10 ATATÜRK MÜZESİ	21-22-23

7- ERZURUM'UN YETİŞTİRDİĞİ ÜNLÜ KİŞİLER**24****BELKAN ALGAN****24****SADUN AREN****24****ERDİNÇ BAKLA****24****ÖMER NASUHİ BİLMEN****24****ARİF CELALEDDİN****24****REFİK DURBAŞ****25****EMRAH****25****ALTAN ERBULAK****25****ZİYAETTİN FAHRİ FINDIKOĞLU****25****CEMAL GÜRSEL****25****İBRAHİM HAKKI****26****ALPAY İZER****26****EŞREF KOLÇAK****26****MEHMET SAİT PAŞA****26****ÖZKAN MERT****26****SADULLAH PAŞA****27****ARİF SAĞ****27****GALİP KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU****27****EROL TAŞ****27****AHMET İHSAN TOKGÖZ****27****KAZIM KARABEKİR****27-28**

Ö N S Ö Z

Bu çalışmayı yıllar süren çabaların ürünü olarak, hazırlamanın heyecanı içerisindeyim. Çok büyük mücadelelerden geçtikten sonra Üniversiteyi nihayet bitiriyorum. Dört yıl süren Üniversite öğrenim hayatı bana yeterince tecrübe kattı. Çok değerli hocalarla tanışmanın, onlardan feyz almanın da ayrı bir hazzını taşıyorum.

Mezuniyet çalışmasını itiraf etmek gerekirse, hazırlarken pek zorluk çekmedim; çünkü bir ilin tanıtımı genelde hazır bilgi ve istatistiklere dayanır. Ben bu bilgileri hazır buldum. Kendimden hiçbir yorum, görüş katmadım.

Erzurum ilini seçmemin nedeni o topraklarda doğmuş olmam, oraya karşı ayrı bir özlem duymam olmuştur. Çok uzun yıllardır Erzurum'u görmedim. Bu çalışma sayesinde doğmuş olduğum topraklara karşı bende yeni ilgi ve heyecanlar oluştu.

Değerli hocam Doç. Dr. Sn. Bülent Yorulmaz beyefendiye bana göstermiş olduğu ilgi ve yardımlarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarken, bundan sonraki hayatında mutluluk ve başarılarının devamını temenni ederim.

ERZURUM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İL KİMLİĞİ

Yüz Ölçümü : 25.086 Klm.2

İlçeleri : Merkez,Aşkale,Çat,Hınıs,Horasan,İlca,İspir, Karaçoban, Karayazı, Köprüköy, Narman,Oltu, Olur ,Pasinler,Pazaryolu, Şenkaya,Tekman,Tortum,Uzundere

Dünyanın 2000 metrelik plato üzerinde kurulu 200 bini aşkın sayılı şehirlerinden olan Erzurum'un yerleşim birimlerinin % 61 'i yüksek kesimlerde yer almaktadır. Genel nüfusun %55'i erkek,%45'i ise kadındır. İlin kapladığı alan 25066 Km2,nüfus yoğunluğu ise 35'tir. Merkez dahil 19 ilçesi bulunmaktadır. Erzurum "Azzi", "Erzen"(Darı), "Arze" ve bilhassa Müslüman Arapların "Erzenu'r Rüm" (Erzen-i Rum) ismiyle anılan aynı bölgedeki eski ve tarihi bir şehirden gelir. Türkler Erzurum adını vermişlerdir.Trafik plaka numarası 25 'tir

TARİHİ

Anadolu'nun en eski devletlerinden biri olan Hititlerin sınır bölgesinde bulunan Erzurum, tarihi göç ve istila yolları üzerinde bulunduğundan pek çok savaşa sahne oldu. Hurriler, Asurlar, Kimmerler, iskitler(Sakalar), bölgeye hakim oldular. Medler bu bölgeyi ele geçiremedilerse de burayı M.Ö. 6. Asırda Persler istila etti. M. Ö. 4. Asırda Makedonya Kralı İskender, İran'ı yenerek bu bölgeyi ele geçirdi. İskender'in ölümü ile Selökidler ve sonra da Roma İmparatorluğunun eline geçen bu bölge, Romalılarla Partlar arasında kanlı savaşa sebep oldu. Roma'nın bölünmesiyle M. S. 195'te Erzurum, Bizans (Doğu Roma)'ın payına düştü. Bizanslılar ile Partların halefi Sasaniler arasında el değiştirdi. M. S. 422'de Bizanslılar Erzurum'a yakın yerde "Theodosiopolis" şehrini kurdular. Hz . Ömer zamanında 633 senesinde İslam ordusu Erzurum ve Theodosiopolis'i fethetti. Müslümanlar Theodosiopolis'e "Kaalikala" ismini verdiler.

Bu şehrin nüfusu kısa zamanda 200 bine ulaştı. 0 devirde Erzurum dünyanın en büyük şehirlerinin başında geliyordu. İslam Devletleri kendi aralarında iç mücadelelere başlayıp, zayıflayınca ; Bizanslılar , Erzurum'u ve diğer şehirleri geri aldı. Oğuz Türklerinden Selçuklular 1071 Malazgirt Zaferinden 22 sene önce 1048'de Pasinler Meydan Muharebesinde Bizanslıları yenerek Erzurum'u Tuğrul Bey'e, kardeşi Çağrı Bey ve ilerde Anadolu fatihi ünvanını alacak olan Süleyman Şah'ın babası Şehzade Kutalmış Bey fethettiler. Fakat anlaşma icabı Erzurum Bizans'a iade edildi.

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu Sultanı Alparslan'ın kumandanlarından Ebu'l Kasım , Bizanslıları yenerek Erzurum'u fethetti. Erzurum ve civarında Saltık (Saltuk)oğulları "Saltuklular" beyliği kuruldu. Saltuklular Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliğidir. 1202 senesine kadar Erzurum Saltuklu Beyliği'nin başşehriydi. 1202'de Konya'da ki Anadolu Selçuklularına bağlı bir vilayet oldu. 1242 'de Moğolların eline düştü, böylece bölgeye İlhanlılar sahip oldu. 1335'te İlhanlılar dağılınca Erzurum ve etrafı Eretna (Ertena) Türk beyliğine geçti.

14.yy sonlarında Karakoyunlular ve sonra Timur Han Erzurum'u ele geçirdi. 15.YY ortalarına kadar Timurlulara tabi Karakoyunluların elinde kaldı. Karakoyunluların yerine Akkoyunluların eline geçen Erzurum 1502'de Akkoyunlular'dan Safevi Hanedanlığı'nın kurucusu Şah İsmail Erzurum'u ele geçirdi. Safeviler zamanında Erzurum çok geriledi. 1514'te Yavuz Sultan Selim Han Erzurum'u fethetti.

Safeviler Erzurum'u geri alınca Kanuni Sultan Süleyman Han Erzurum'u kesin olarak Osmanlı topraklarına kattı. Trabzon- Tebriz ticaret yolunun üzerinde bulunan Erzurum, serhat şehri ve İran'a yapılan seferlerin askeri üssü olarak Osmanlı Devleti'nde yeniden bir eyalet olarak çok gelişti. Kültür, sanat, sanayi ve askeri merkez haline geldi. Erzurum eyaleti; Erzincan, Gümüşhane illeri ile Muş'un Malazgirt ve Bingöl'ün Kığı ilçelerini içine alıyordu. Erzurum 1828-1829, 1878, 1916'da üç defa Rus istilasına maruz kalmıştır. Bu istilalar geçici olmakla beraber Ruslar çok büyük tahribat yaptılar. 1877-1878 de Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa doğuda Rusları ard arda birkaç defa bozguna uğratmasına rağmen savaş, devamlı takviye alan Rusların lehine döndü. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Rus generali Tergukasof'u Halyaz Meydan Muharebesinde yendi. Ayrıca Rus başkomutanı Ermeni asıllı Melikof'u Zivin Meydan Muharebesinde perişan etti. Rus çarı, bu yenilginin üzerine Melikof'u azletti. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Rus ordusunu Kars ve Gümrü arasında Gedikler Meydan Muharebesinde üçüncü defa yendi. Sultan İkinci Abdülhamit Han, Ahmet Muhtar Paşa'ya "Gazi" ünvanını verdi. 34 bin Türk askeri, 74 bin Rus askerine karşı Yahniler Meydan Muharebesini kazandı. Ruslar aşırı derecede kuvvet yığınca Gazi Ahmet Muhtar Paşa ordusunu Erzurum'a çekti. Böylece Türk ordusunun dağılması önlenmişti.

ERZURUM'UN İLÇELERİ

AŞKALE

TARİHİ : Coğrafi önemi nedeniyle tarih boyunca çeşitli kavimlerin milletlerin uğrak yeri olan ilçenin ilk yerleşme yeri olan, Karasu kıyısındaki eski kalıntı höyüğünün etrafı ile Kaban Dağı'nın doğusudur. İlçenin ismi tarih içerisinde Locus , Basara, Şöğayn, Aşhane, Açhane, Kale olarak değişegelmiş günümüzde Aşkale olarak dilimize yerleşmiştir. MÖ. 1700 yıllarında Hititler tarafından kurulan ilçe, tarih boyunca otuz beş defa el değiştirmiştir. M.S. 395 yıllarında Roma İmparatorluğu'nun elinde bulunan ilçe, Hint-Avrupa İpek Yolu'nun üzerinde oluş nedeniyle bütün milletlerin ilgisini çekmiştir M.S.650 yıllarında Bizans yönetimine giren ilçe, 1387'de Timur'un egemenliğine girmiştir. 1273'te Otlukbeli savaşından sonra Osmanlı topraklarına katılan ilçe, 1916'da Rusların işgaline uğramış, 3 Mart 1918 tarihinde işgalden kurtarılmıştır.

COGRAFYASI: Deniz seviyesinden 1650 m. yükseklikte, Karasu vadisine yerleşik olan ilçe, batıda Bayburt ve Tercan, kuzeyde İspir , güneyde Çat ve doğuda Ilıca ilçeleriyle çevrilmiştir. sınırlarında Dumanlı, Güllü, Merşem ve Kop dağları bulunmaktadır ve volkanik yapılıdır.

İKLİMİ: İlçede genel olarak sert kara iklimi sürer. Kışlar uzun, soğuk ve karlı; yaz mevsimi kısa sıcak ve kurak geçer. Yağışlar ilkbaharda başlar. 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu 14.904, belde ve köyler ile birlikte 34.168'tir.

EKONOMİ : İlçe ekonomisi, hayvancılık ve tarıma dayalı olmakla beraber, ilçede sanayi ve ticaret de önemlidir, Kuzgun Barajı'nın kısmen de olsa hizmete girmesi tarımla uğraşanlar için, modern kümeslerin artış göstermesi ise hayvancılıkla uğraşanlar için büyük umutlar vermekte ve ilçe ekonomisinde önemini hissettirmektedir.

PASINLER

TARİHİ : Pasinler ilçesi IV. Yüzyılda Bizanslılar'ın 615 yılında Araplar'ın 1084 yılında ise Türkler'in eline geçmiştir. Bu tarihten itibaren Saltukoğulları , Karakoyunlular ve İlhanlılar burada egemen olmuş, İlhanlı Emin Hacı Togay'ın oğlu Hasan, 1334 tarihinde ilçe merkezindeki kaleyi yaptıırarak kendi ismini vermiştir. Bu isme izafen bu ilçenin ismi Hasankale olarak 1952 yılına kadar gelmiştir. Bu tarihten sonra Pasinler olarak değiştirilmiştir. 1916 şubatında Rus işgaline uğrayan ve 1918 yılında Ermeni katliamı gören ilçemiz 13 Mart tarihinde kurtarılmıştır.

COĞRAFYASI : 1460 Km2 yüzölçümüne sahip olan ilçemiz 880 km2 'sini ovalar, 580 km2 'sini dağlar kaplamıştır. İlçenin kuzeyinde Narman, doğusunda Horasan, güneyinde Karayazı ve Tekman; batısında ise Erzurum bulunmaktadır. Kuzeybatısında Kargapazarı dağı bulunan Pasinler Ovasının ortasında Hasandede ve Çobandede isimli iki tepe mevcuttur.

İKLİM : İlçemizin iklimi yazları serin, kışları ise sert uzun geçer.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu 48.358 kişidir. Bunun 27.580 kişisi merkez belediye sınırlar dahilinde, 20.778 kişisi köylerde yaşamaktadır.

EKONOMİ : İlçenin başta gelen geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olup, bunlar modern araçlarla ve çağın gereçlerine uygun bir şekilde yapılmaktadır.

KOPRÜKÖY

TARİHİ : Köprübaşında kurulmuş köy anlamına gelen Köprüköl'ün kuruluşu çok eskilere dayanmaktadır. Tarihi kaynaklara göre Urartu ve Medler bölgeye hakim olmuşlardır. Türkler açısından Köprüköl ilçesinin tarihi 1071 Malazgirt Savaşı öncelerine kadar uzanmaktadır. 1054 -1055 Türk boylarının Anadolu'ya ilk fetih hareketlerinin başladığı sıralarda, Avnik Kalesinde oturan Bizans yöneticileri İslamiyet'le tanışmışlar ve İslamiyet'i kabul etmeleri sonucu kendilerine bağlı yirmi yedi pare köyü Türklere satmışlardır. Türkler tarafından satın alınan bu köylerden bir tanesi de Köprüköl'dür . 1829'da Rusların Erzurum'u işgal etmeleriyle Rus İşgaline girmiş olan Köprüköl, Ermeni katliamlarından da nasibini almıştır. İlçe Kasım 1914'de düşman işgalinden kurtulmuştur.

COĞRAFYASI : İlçe merkezi Aras Nehri vadisinde kurulmuş olup, yüzölçümü 470 Km2'dir. İlçe alanı büyük bir bölümü ova ve meradır. Doğusunda Horasan, batısında Pasinler, kuzeyinde Narman, güneyinde ise Karayazı ilçeleri vardır.

İKLİM: Yörenin iklimi karasal iklimdir kışları soğuk, uzun ve yağışlı yazları kısa ve serindir. Kış aylarında sıcaklık -40 dereceye kadar düşer.

NÜFUSU : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu toplam 23,642 ' dir.

EKONOMİ : İlçe halkı geçimini hayvancılık ve tarımla sağlamaktadır. Tarıma elverişli olan arazilerde patates, pancar, ayçiçeği; kıraç topraklarda ise hububat üretimi yapılmaktadır.

TEKMAN

TARİHİ: İlçenin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1517'de Osmanlı yönetimine katılmıştır. 1946 yılına kadar Hınıs ilçesine bağlı bir köy iken aynı yıl ilçe olarak teşkilatlanmıştır.

COĞRAFYASI : İlçe Erzurum iline 151 km olup ilin güneyinde yer almaktadır. Yüzölçümü 2197 km2 olan ilçemiz aynı zamanda Bingöl ve Muş illerine komşudur. Kuzeybatıda Palandöken dağı, kuzeyinde Kargapazarı dağları, doğu ve güneydoğusunda ise Bingöl dağı bulunmaktadır. Aras nehri ilçe sınırları ilçesindedir.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklime haizdir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu toplam 39.950 olup bunun 6.047 ilçe merkezinde geriye kalan 26.903 ise köy ve mezralarda yaşamaktadır.

EKONOMİ : İlçe halkı geçimini hayvancılık ve buna bağlı tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır.

HINIS

TARİHİ: İlçenin kuruluş tarihi M.Ö. 1400 yıllarına dayanmaktadır. Uzun süre İranlıların hakimiyetinde kalan ilçe daha sonra Bizanslıların eline geçmiştir. 1071 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Malazgirt Savaşını kazanmasıyla Türk hakimiyetine geçen ilçemiz, bazı geçici istilalar dışında vatan topraklarımız içindedir.

COĞRAFYASI: İlçe, Erzurum iline 150 km uzaklıktadır. Doğusunda Karaçoban, güneyinde ise Varto ve Bulanık ilçeleri bulunmaktadır.

İKLİM: Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklime sahiptir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu toplam 23960, köyler ise 2 1470 olmak üzere ilçenin toplam nüfusu 45430'dur

EKONOMİ: İlçe nüfusunun % 75-80'ni tarım ve hayvancılıkla geçinmektedir. İlçenin büyük bir kısmı tarla ziraatı yapılmakta olup; buğday, arpa, şekerpancarı, fasulye gibi ürünler yetiştirilmektedir. Halkın büyük bir kısmı canlı hayvan ticaretiyle uğraşır.

UZUNDERE

TARİHİ : İlçenin 3000 yıla yakın geçmişi tahmin edilmekte olup, tarih boyunca bir çok devletin egemenliği altına girdiği bilinmektedir. M.S. 1018 - 1036 yıllarında Türklerin eline geçen Uzundere, 1071 Malazgirt Savaşından sonra Türklerin Anadolu'ya girmesiyle Saltukoğulları Beyliğine katılmıştır. Eski ismi Azort olan Uzundere, 1987'de Tortum ilçesinden ayrılarak ilçe statüsünü kazanmıştır .

COĞRAFYASI : Doğuda Oltu, batıda İspir, kuzeyde Yusufeli Tortum ilçeleriyle çevrilidir. Bağlık bahçelik bir alana sahiptir. Denizden yüksekliği 1050 m'dir.

İKLİM : Doğu Karadeniz iklimine sahiptir.

NUFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu 4270 , köyleri ise 7.344 olmak üzere toplam 11.621 nüfusa sahiptir.

EKONOMİ : İlçe ekonomisine hakim olan en önemli kesin tarımdır. Tarımsal etkinlikler, genellikle bağ bahçe ve sebzeçiliğe dayalı olup tarım ve hayvancılık, uygun ve yeteri kadar arazi bulunmaması nedeniyle kısıtlı yapılmaktadır.

ILICA

TARİHİ: Yapılan araştırmalar Ilıca'daki hayatın M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Malazgirt zaferinden sonra kesin olarak Türk hakimiyetine giren Ilıca, Osmanlı Rus savaşlarında işgale uğramıştır. 1. Dünya Savaşında iki yıl Rus Ermeni işgalinde kalan ilçe 11 mart 1918 tarihinde Türk Birlikleri tarafından kurtarılmıştır.

COĞRAFYASI : 812 rakım ve 1072 km² 'lik bir alana sahiptir. Karasu, Pulur ve Serçeme Çayları ilçe topraklarındandır.

İKLİM: İklimi Doğu Karadeniz iklimine sahiptir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu 13837 köylerle beraber toplam nüfus 32.015 'tir.

EKONOMİ : İlçe Erzurum merkezine yakınlığı ekonomik yapısını etkileyen başlıca faktördür. Kamuya ait şeker, özel sektöre ait tarım ve hayvancılık ürünleri , dokuma, mobilya ,tüp dolum tesisleri ilçenin ekonomisinde önemli ekonomik kuruluşlardır.

TORTUM

TARİHİ: Selçuklu Dönemi'nde , bağık bahçelik anlamına gelen Tortum İlçesi'nin tarihi M.Ö. 625 - 654 yıllarına dayanmaktadır. Tortum göçebe boyu Toahların yerleşim yeri iken sırasıyla Sakalar, Lidyalılar, Med ve Romalıların hakimiyeti altında bulunmuştur. 1018 - 1036 yıllarında Türklerle tanışan ilçemiz 1071 Malazgirt Savaşıyla Türk Bölgesi haline gelmiştir.

COĞRAFYASI : Erzurum İli'nin kuzeyinde geniş uzanan bir vadi üzerinde kurulu ilçenin arazi yapısı oldukça dağlık ve kırlıktır. Kuzey ve doğusu meyve ağaçlarıyla doludur.

İKLİM : İklimi Doğu Karadeniz iklimine sahiptir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe toplam 37.837'dir.

EKONOMİ : İlçe ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmakta olup, ilçe kuzeyinde bulunan bazı köylerde küçük çapta sebze ve meyve ticareti yapılmaktadır.

KARAÇOBAN

TARİHİ : İlçenin tarihi M:Ö. 1400 yıllarına dayanmaktadır . 1071 yılında Malazgirt savaşıyla Karaçoban Türk hakimiyetine girmiştir . Daha sonra İran hakimiyetine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu Birliği sağlanırken Karaçoban tekrar Türk Hakimiyeti'ne girmiştir. Rus işgalinde kalan ilçe ; işgalin temizlenmesinden sonra vatan topraklarına katılmıştır. Ayrıca Muş Beyi'nin yaptırdığı Zemak Kalesi buradadır. Hınıs'a bağlı iken 1987' de ilçe statüsü kazanmıştır.

COĞRAFYASI : Erzurum'a 192 km uzaklıkta bulunan ilçe doğusunda Malazgirt, batısında Hınıs , kuzeyinde Karayazı ve güneyinde ise Bulanık ilçeleri bulunmaktadır. İlçemizin etrafı dağlarla çevrili bir ova şeklindedir.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklime hakimdir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi nüfusu 9.337 köylerin nüfusu ise 6.028'dir. Toplam 40 yerleşim birimi vardır.

EKONOMİ : İlçe halkının % 90'ını hayvancılık ve tarımla uğraşmakta olup tarıma dayalı arpa, buğday ve fasulye yetiştirmektedir. Ayrıca hayvancılık da yapılır.

ÇAT

TARİHİ : 18. yüzyılda Osmanlı Sipahileri tarafından şimdiki ilçe merkezinin 17 km uzaktaki Yavi kasabasının yakınlarında kurulmuştur . 1914 yılında Kiğı'ya da daha sonra Tercan'a bağlanarak Bucak haline gelmiştir. 1938 yılında aşağı Çat adıyla Aşkale'ye bağlı bulunan bucak merkezi 1954 yılında Oyuklu Köyü ilçe merkezi haline getirmek suretiyle Çat ilçesi kurulmuştur.

COĞRAFYASI : Erzurum' a 52 km uzakta olan Çat'ın doğusunda Tekman, batısında Tercan, güneyinde Karlıova ve Yeşilsu ilçeleri, kuzeyinde ise Erzurum ili bulunmaktadır.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklim hakimdir.

NUFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkez nüfusu 6.332 köyler ise 18443 olmak üzere 24775'tir .

EKONOMİ : İlçenin geçim kaynağı hayvancılık ve tarımdır. Bölgede hemen her ırktan hayvan yetiştirilmektedir. Tarımda ise buğday , yonca ve çavdar üretimi ön plana gelmektedir. Tuz üretimi de ekonomide önemli yer tutmaktadır.

HORASAN

TARİHİ : Eski ipek yolu üzerinde bulunan Horasan'ın geçmişi çok eskilere dayanır. Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya Türkleri yerleştirmesi sırasında İran Horasanı'ndan bu bölgeye gelen Horasanlı Şeyh İsmail Kemaleddin ve 7 kardeşinden meydana gelen kabile, bu bölgeye yerleşmiş, o zamana kadar adı Uskubat olan köye kendi kabilelerinin memleketi olan Horasan ismini vermişlerdir. Horasan Osmanlı Rus savaşlarında Rusların istilasına maruz kalmıştır . 16 Mart 1918'de düşman işgalinden kurtulmuştur.

COĞRAFYASI : Erzurum' un doğusunda, doğu batı istikametinde uzanan aşağı Pasinler Ovası'nın Aras vadisinde kurulmuştur. İlçe doğuda Sarıkamış, güneydoğuda Eleşkirt, güneyde Karayazı, batıda Pasinler ve kuzeyde Narman ilçeleri de vardır ayrıca E 23 Transit yolu geçer.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklim hakimdir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkez nüfusu 23340 , köyler 3 0296 olmak üzere toplam 53.636'dır.

EKONOMİ : İlçe halkı çoğunlukla tarla ziraatı ve hayvancılıkla uğraşır. Son yıllarda hayvancılığa verilen önem artmış ve hayvancılık gelişmeye yüz tutmuştur. İlçemizde tarım ürünleri olarak pancar, patates, ayçiçeği, buğday ve arpa yetiştirilir. Aşağı Tahir Hoca ve Ali Çeyrek köylerinde Kömür madenleri de mevcuttur.

İSPİR

TARİHİ : İlçenin kuruluşu, M.Ö. 19. yüzyıla kadar inen İspir, sırasıyla Sakalar (İskit Türkleri), Bizanslılar, Araplar (4 halife, Emevi, Abbasi dönemleri) ve Selçukluların Hakimiyetlerinde kalmıştır. Yavuz Sultan Selim'in 1514'teki İran seferi sonrası Osmanlı hakimiyetine alınarak sancak haline getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus ve Ermeni işgaline uğrayan ilçe 25 Şubat 1918'de işgalden kurtarılmıştır.

COĞRAFYASI : İlçe güneydoğusunda Erzurum, güneyinde Aşkale, güneybatısında Pazaryolu, kuzeydoğusunda Yusufeli kuzeyinde İkizdere'yle çevrilidir. Anadolu'nun kuzeyinde, Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgesi içinde önemli bir geçit noktasında, 1050 m yükseklikte 2100 m'lik bir alanı kaplamakta olan İspir Doğu Anadolu'yu Karadeniz'e bağladığı gibi Anadolu'nun Kafkaslara bağlanmasını da sağlayan önemli bir geçiş noktasıdır.

İKLİM : Karadeniz ikliminin yumuşak etkileri ile kara ikliminin sert özelliklerinin beraber görüldüğü bölge, dağlık bir arazi yapısına sahiptir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkez nüfusu 10391, köyleriyle beraberle 29.662 olarak tespit edilmiştir.

EKONOMİ : İlçenin ekonomisi tarım, hayvancılık, bağ ve bahçeciliğe dayanmaktadır. Kırık yöresinde hayvancılık ve suni tohumlama, İspir merkez mahalle ve Çoruh vadisinde seracılık giderek gelişmektedir.

NARMAN

TARİHİ : İlçenin adı Namurvan – Namervan olarak adlandırılırken Arapların eline geçtikten sonra "İd" olarak adlandırılmıştır. Türk Hakimiyeti'nden itibaren Narman olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde ilçe olan Narman ; 1926 yılında Tortum ilçesine bağlı bir nahiye haline getirilmiştir. 1954 yılında tekrar ilçe statüsüne kavuşturulmuştur.

COĞRAFYASI : Narman ilçesi, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin kesişim noktasında 999 km² yüzölçümüne sahip dağlık bir alanda yer almaktadır. Doğusunda Sarıkamış, batısında Tortum, kuzeyinde Oltu, güneyinde ise Horasan Köprüköy ve Pasinler ilçeleri yer almaktadır.

İKLİM : Karadeniz ikliminin yumuşak etkileri ile kara ikliminin sert özelliklerinin beraber görüldüğü bölge, dağlık bir arazi yapısına sahiptir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre 14.904 merkezde, 19.512 köylerde olmak üzere 34.420 nüfusa sahiptir.

EKONOMİ : İlçenin ekonomisi tümü hayvancılığa dayalı olup bunlar aile işletmeciliği şeklindedir. Son yıllarda et tavukçuluğu ve peynir üretim çalışmalarında önemli bir artış gözlenmektedir.

PAZARYOLU

TARİHİ: Çok eski bir tarihe sahip olan Pazaryolu'nun eski adı ; Norgah olup kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Pazaryolu Selçuklu Türklerinin himayesine girmiş bilahare Anadolu Selçuklu Beyliklerinden Saltukoğulları'nın Fatih' in Trabzon'un fethi ile Osmanlı topraklarına intikal etmiştir . Bugün Selçuklulara ve Cenevizlilere ait kale ve hamamlara rastlanmaktadır.

COĞRAFYASI : Erzurum'un 121 km mesafesindedir. Doğuda İspir, Batıda Bayburt, güneyde Aşkale ve kuzeyde ise Rize'yle çevrilidir.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklim hakimdir.

NÜFUS : 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkez nüfusu 4.665 köylerle birlikte toplam nüfusu toplam 9.313 olarak tespit edilmiştir.

EKONOMİ : İlçe halkının geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle Çoruh vadisi ve Çoruh'a inen dere yataklarında meyve ve sebzeçilik yapılmaktadır.

KARAYAZI

TARİHİ : Karayazı ilçesinin M.Ö. 3. yüzyılda kurulduğu, Aras nehri civarı, Salyamaç , Yolgören ve Çelikli Köyleri civarında bulunan tarihi eserlerden anlaşılmaktadır. Eski adı Bayraktar'dır. Önce Bayraktar bucak iken Hınıs'a , daha sonra Pasinler ilçesine bağlanmış 1937 yılında Karayazı ilçe haline getirilmiştir.

COĞRAFYASI : Köprüköy , Horasan, Eleşkirt, Tutak, Malazgirt, Hınıs, ,Tekman, ve Karaçoban ilçeleriyle komşudur. Erzurum il merkezine 120 km uzaklıktadır . Karayazı ilimizin en yüksek yerleşim yerlerindendir.

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklim hakimdir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre 31.478 olan genel nüfusun 4.619'u ilçe merkezinde 26.859'u köylerde yaşamaktadır .

EKONOMİ : İlçenin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır . Tarımsal üretim olarak az da olsa buğday, arpa, yem bitkileriyle mercimek ekimi yapılır .

OLTU

TARİHİ : Tarihi kaynaklarda , Olti'k , Öltü'k Olhti'k ve Oltu's diye geçen Oltu'nun ilk bilinen tarihi oldukça eskilere dayanır. Bölgenin sahipleri Urartular , daha sonra sırasıyla Saba Türkleri, Medler, Persler, Makedonlar, Arsaklar., Romalılar, Bizanslılar ve Sasaniler ve Arapların egemenliğinde kalan bölge 1080 tarihinde Selçukluların eline geçmiştir. Bundan sonra da Kıpçak Türkleri ve kısa bir süre Moğollar himayesinde kalan Oltu, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1877 - 1878 Osmanlı Rus savaşı sonunda Rus İşgaline uğrayan ilçe 25 Mart 1918'de düşman işgalinden kurtulmuş ve 1926 yılında ise ilçe statüsüne kavuşmuştur .

COĞRAFYASI: Oltu çayı vadisinde kurulan ilçe 1380 km²'lik alana sahiptir. Ayrıca ormanlık bir araziye sahiptir. Oltu'nun 65 köyünden 48'i orman köyü kapsamındadır. Erzurum'a uzaklığı 134 km' dir .

İKLİM : Doğu Anadolu'ya özgü karasal iklim hakimdir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre 29.691 merkezde , 18.399'da köylerde olmak üzere toplam 48.090 kişi vardır.

EKONOMİ : İlçenin ekonomisi tarım hayvancılık ve madencilğe dayanır . Linyit işletmeleri ilçenin kömür ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Bölgenin diğer bir geçim kaynağı ise Oltu taşı işletmeciliğidir. Bölgede bulunan en önemli madenlerde bir diğeri de Mermer yataklarıdır.

ŞENKAYA

TARİHİ: Şenkaya 1514 yılında Akkoyunlular'dan Osmanlılara geçmiştir . 1878 Osmanlı Rus harbinden sonra 1917 yılına kadar Rusların elinde kalmıştır . 1917 yılında tekrar Ruslardan geri alınmıştır. 1918 yılında Ermenilerin işgaline uğramış ancak Ermenilerin doğuda mağlup edilmesiyle ilçe Misak-ı Milli sınırlarına dayanmıştır. Şenkaya 1929'da bucak , 1946' da ilçe olmuştur , eski adı Örtülü'dür .

COĞRAFYASI: Şenkaya Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda Allah u Ekber dağlarının batı eteklerinde bulunmaktadır . Ardahan ve Kars illerine komşudur . Erzurum'un en ormanlık ilçesidir. Etrafı dağlarla çevrili, kırık bir yapıyla birlikte geniş mera ve yaylalara sahip coğrafi bir yapısı vardır.

İKLİM : Kışları karlı ve soğuk, yazları ılık ve kurak bir iklime sahiptir.

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre toplam nüfusu 29.686'dır. Bunun 5.481'i ilçe merkezinde kalanı köylerde oturmaktadır.

EKONOMİ: İlçenin ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanmaktadır. Arazi çok kırık olması nedeniyle tarım çok azdır orman işçiliği de önemli bir katkı sağlamaktadır. Ticaret daha çok hayvancılık alanındadır. Orman ürünleri de büyük bir yer kaplar.

OLUR

TARİHİ : Tarihi çok eskilere dayanır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türk Hakimiyeti'ne girmiş . Daha sonra Osmanlı topraklarına girmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşından sonra uzun bir süre Rus işgali altında kalan ilçe , 28 Mart 1918' de düşman işgalinden kurtarılmıştır . İlçe 1922 yılında bucak merkezi haline getirilmiş, 1958 yılına kadar Oltu' ya bağlı kalmış , 1958' de ilçe statüsüne kavuşmuştur.

COGRAFYASI : Rakımı 1327 m, Erzurum il merkezine 174 km mesafededir. Doğusunda Göle ve Şenkaya , batısında Yusufeli, güneyinde Oltu ilçeleri, kuzeyinde ise Artvin ve Ardanuç ilçeleri bulunmaktadır.

İKLİM : Bitki örtüsü bakımından Çoruh vadisi kesimindeki dağların kuzeyi çam ormanları ile kaplı, her türlü ağaç, sebze ve meyve yetiştirmeye elverişlidir. Önemli akarsuları Alabalık Çayı ve Oltu Çayı'dır .

NÜFUS: 1997 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi 2870 , köyler ise 8.676 olup toplam 11546 nüfusa sahiptir.

EKONOMİ: İlçenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olup halk geçimini meyvecilik, hayvancılık ve ormancılıktan sağlamaktadır . Tarıma müsait alanlarda buğday, arpa, yonca, korunga, patates ile kavun karpuz yetiştirilmektedir . Ayrıca seracılıkta gelişmektedir ve ilçe turizm bakımından önemli bir potansiyel göstermektedir.

DADAŞLARA HAS YÖRESEL OYUN

CİRİT

Geleneksel spor dallarımızdan en heyecanlısı olan cirit günümüzde Erzurum'da eski canlılığı ile yaşatılmaktadır. Atla, insanın birlikte mücadelesine dayanan ve erliğin bir göstergesi olarak kabul edilen cirit için Erzurumda özel sahamız bile bulunmaktadır. İlçe ve köylerde geniş çayırılık alanlarda, özellikle hafta sonları düzenlenen karşılaşmalarda oyuncular kadar izleyenler de büyük heyecan duyarlar. Günümüzde Orta Asya'dan geldiği şekli ile nesillerden intikal ederek gelen bu ata yadigarı sporumuz, yabancıların da büyük ilgisini çekmektedir. Cengiz Han Zamanı'nda Anadolu'ya geldiği tahmin edilen bu sporun ülkemizde başka yörelerde oynanmasına karşılık, bu işe en çok gönül verilen yer Erzurum'dur.

OYNANIŞI

Bir metre uzunluğunda, kurutulmuş meşe veya soyulmuş hurma dalından yapılmış oldukça ağır ve kalın bir sopa kullanılır. Oyuna katılan kişiler aralarında 100 m bırakarak karşılıklı dizilirler. Bu takımdaki atlılardan biri atını sürerek karşıdakilerden birinin adını seslenir. bundan sonra oyun başlamış olur. Atını ileri süren oyuncu elindeki ciriti hasmına doğru fırlattıktan sonra geriye doğru kaçmaya başlar. Üzerine cirit atılan atlı da atını kovalar ve o da ciriti ona atar. Bu sırada önde koşanın takımından başka bir oyuncu da arkadaşını kovalayanın peşine düşer ve oyun böyle devam eder. Bu oyundaki hedef atın sırtındaki binicidir. Ciritin ata isabet etmesi halinde ciriti atan oyuncu oyun dışı kalır. Bu yüzden atlılar kendilerine atılan ciritten kurtulmak için at üzerinde çeşitli taktikler uygularlar. Eğilme, atın yanlarına sarkma ve bazı akrobatik hareketler dahi yapılır. Her isabet takıma bir puan kazandırır. Bütün oyuncuların ellerindeki ciriti savurmalarından sonra en fazla isabet kaydedişe göre galip takım ilan edilir. yöresel oyunlarda puanlama değişebilir.

BİNİCİLİK FEDERASYONUNUN ATLI CİRİT YÖNETMELİĞİNE GÖRE

PUAN ALMA :

ciritçiye vuruş isabeti 3 puan
cirit havada tutmak 3-(1)
rakibi yakalayıp bağışlama 3
tehlikeli durumda puandan vazgeçme 3

PUAN KAYBETME :

rakibi yakalayıp bağışlamama 3
atın rakibe kasten çarptırılması 3
ata ciriti kasten vurma 3
at ile karşı alaya girme 1 ,yan çizgiyi geçme 1
alaya atışlarda atış sahasından atmama 1
alay atışında ciriti atamama 1
erken ve çift çıkış 1
attan düşme 3-(6)
attan inme 1

BU KADAR BİLGİYİ BİR DE ŞİİRLE PEKİŞTİRELİM :

CİRİT

Göz atın çağların ta ötesine
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?
Kulak verin tarihlerin sesine
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Ozan, güreş, cirit ecdat kültürü
Koyduğu yerden al ileri yürü
Bugünün varlığı dünden ötürü
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Güzel silah güzel avrat güzel at
Üçü ile gerçekleşir saltanat
Yay,ok,kılıç kalkan benzeri sanat
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Süvariler atlarına binerdi
Kırat şahlanınca dorat sinerdi
Ala paça orta yerde dönerdi
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Türklere has olan her varlık güzel
Neye baksan birbirinden mükemmel
Yaşamayı için icraata gel
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Yayladan obadan geliyor soyun
Davul, zurna, atla yapardın toyun
Düğünün önünde oynanan oyun
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Türklerdir tarihte dimdik duran baş
Kültürünü seven yıkılmaz gardaş
Milli kültürüne sahiptir DADAŞ
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Diyemez sözüme yalan Türkiyem
Dört yanı örf adet dolan Türkiyem
Bu cihana müze olan Türkiyem
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

Çerkez oğlu milletin hastası
Gönlüm her güzelin gönül postası
Unutulmaz her sanatın ustası
Türk olduğu yerde cirit olmaz mı ?

ERZURUM'UN İKLİMİ VE BİTKİ ORTÜSÜ

Erzurum ilimiz Türkiye'nin en yüksek ve en soğuk illerinden biridir. Sert kara iklimi hüküm sürer. Kışlar çok soğuk ve karlı, yazlar çok sıcak ve kurak geçer. Senenin 150 günü karla örtülüdür. Yağış miktarı 450 mm'dir . Eriyen karlar akarsuları besler. Erzurum ilkbaharda yemyeşil, kışın beyaz, yaz ve sonbaharda sapsarı(bozkır) haldedir. Orman ve fundalıklar yüzölçümünün % 9'udur . 1900- 2000 metre yükseklikte sarıçam ve meşe ağaçlarından ibarettir. Çayır ve meraları, arazinin % 68'ini kaplarken, ekili ve dikili arazi %18'dir.Ormanlar kuzeydeki dağların güneye bakan yamaçlarındadır.

Erzurum tarımında hayvancılık tarla ürünlerinden önce gelir . İklim çok sert olduğu için yetişen ürünler sayılıdır. Buğday, arpa, çavdar, fiğ (hayvan yemi), mercimek, pancar, ayçiçeği, korunga yetiştirilir. Yetişen sebze yeterli olmayıp, ihtiyacının mühim kısmı güney illerden gelir. Meyve olarak, elma, armut, erik, vişne, kiraz, ceviz, ayva, kayısı ve kızılcık yetişir. Erzurum ve Pasinler ovasında sulama tesisleri yapılmıştır. Sulu tarımın ovaya girmesi ile verim artmıştır.Erzurum ekonomisinde hayvancılık bel kemiğidir. Nüfusun büyük kısmı hayvancılıkla uğraşır. Çayır, mera ve yaylalar hayvancılığa müsaittir. Koyun, sığır ve kıl keçisi beslenir. Arıcılık da çok gelişmiştir. Kovan sayısı 60 bine yakındır.. İlçada modern at harası vardır. Orman varlığı zengin değildir. 200 bin hektardır. Ormanları verimsizdir. 107 köy orman içinde ve kenarındadır. Her sene 42 m3 sanayi odunu ile 22 bin ster yakacak odun elde edilir. Ağaçlandırma faaliyeti devam etmektedir. 1984 - 1988 tarihleri arasında şehir içinde 650 bine yakın ağaç dikilmiş olup, yeşil alanlar gittikçe çoğaltılmaktadır. Maden bakımından zengin değildir. Linyit, bakır, civa, maden kömürü, kurşun, çinko, perlit, krom, manganez ve alçı taşı rezervleri mevcuttur. Şark linyitleri işletmesinde 60 bin ton linyit ile az miktarda krom ve alçı taşı istihsal edilir. Kömürü bölgeye yetecek kapasiteye gelmiştir.

ERZURUM'UN TARİHİ ESERLERİ

ERZURUM KALESİ

Erzurum iç kalesi, hiç şüphesiz şehrin kuruluş sırlarını saklamaktadır. Bugünkü görünüşüyle Osmanlı Çağı yapısıdır. Rus İşgalleri sırasında çok tahrip olmuştur. Şehre hakim bir noktada yer alır. Orjinal giriş kapısı Tepsi Minare'nin yanındadır. Daha sonra güney orta kesiminden ikinci kapı açılmıştır. Bugün İç Kale'de Kale Mescidi ve Tepsi Minare , gibi önemli "Saltuklu devri" yapısı yer alır.

KALE MESCİDİ

İç Kale'de, orta güney burca dayalı olarak kare planlı küçük bir yapıdır. Ana mekanını örten kubbe içten beş sıra mukarnashlı dıştan konik bir biçim gösterir. Kısa bir tambur ile kümbetleri andırmaktadır. Kale Mescidi'nin mihrabı tek sıra geometrik bezekli silmelerle sınırlandırılmış mukarnashlı bir nişten oluşur. Kitabesi olmayan yapı XII. Yüzyıl, erken Saltuklu - Selçuklu yapılarından.

TEPSİ MİNARE

İç Kale'nin güney batı köşesinde ve kalenin eski kapısının bitişiğinde yer alır. Saat Kulesi olarak bilinen bu yapı gerçekte Saltuklu İç Kalesi'nin gözetleme kulesi ve Kale Mescidi'nin minaresi olarak inşa edilmiştir. Tanzimat devrinde yıkık olan şerefede üst kısmına Avrupai tarzda bir ahşap kısım eklenerek saat takılmıştır. Şerefe üst kenarına yakın yükseklikte taş üzerine tuğladan kesme harflerle oldukça geniş bir Kufi kitabe kuşağı dolaşmaktadır. Kitabeden Tepsi Minarenin Saltuklu Hükümdarı Emir Muzaffer Gazi zamanında (1124- 1132) yılları arasında yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

OLTU TAŞI (KEHRİBAR)

Ünü Yurt Düzeyine ulaşan Oltu taşının asıl adı kehribardır. Oltu'nun Sülünköyü, Güllüce, Dutlu, Güzelsu ve Alataşlar köyleri civarında çıkarılmaktadır. Bu yöredeki esnaf tarafından ağızlık, tesbih, kolye gibi süs eşyaları yapımında kullanılmaktadır.

Yeraltında 1-7 cm kadar ince damarlar halinde bulunur ve oldukça zor şartlar altında çıkarılır. Maden Tetkik Arama Enstitüsü 1955 yılında yaptığı araştırma sonucunda ardıç aracı kömüründen meydana geldiği ispatlanmıştır. 1918 yılından sonra Erzurum ve civarında 40 kadar esnafın Oltu Taşı işlemeciliği ile geçimlerini sağladıkları tespit edilmiştir.

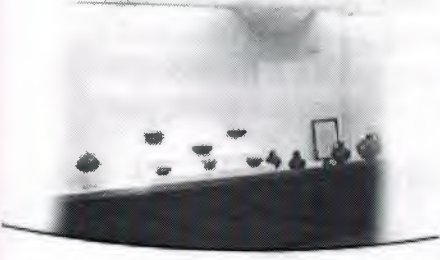
Takımcı ve kuyumcular tarafından teneke veya kilo ile satın alınır. Bu taşlar toprak altına gömülerek gerektiğinde çıkarılıp işlenilir. Burada amaç taşın nemli ve yumuşak kalmasıdır. İşlenecek taşlar bir su kabına konulur, oradan alınarak çift su verilmiş bıçakla bileği taşı kullanılarak yontulur düzeltilir.

Bu işlem bir heykeltıraş yeteneği ve becerisi ister . Oltu taşının kerameti cevherde değil ustasındadır. Genellikle ağaç budağı, asma yaprağı, üzüm salkımı motifleri süsleme olarak kullanılır.

Tespih yapılırken iki basit takoz arasında dönen bir madeni mil sağ elle tutulup bir kemani yayda döndürülür. Diğer elle kaba biçimlendirme yapılır. Sonra zımpara taşı ile zımparalanır ve tebeşir tozu uygulanıp zeytinyağı ile cilalanır. Önce mat renkte olan taş sonra siyah pırıl pırıl bir durum alır . Kolye, broş, küpe, yüzük, bilezik, tesbih, ağızlık ve büyük parçalardan heykelcilik gibi ilginç ziynet eşyaları yapılır

ERZURUM'DA BULUNAN MÜZELER

ERZURUM ARKEOLOJİ MÜZESİ

Erzurum ve çevre illerden çeşitli şekillerde kazandırılan eserlerin sergilendiği müze, 1942 yılında Çifte Minareli Medrese'de faaliyete geçmiş, 1967 yılında yeni binasına taşınmıştır. 1994 yılında Yakutiye Medresesi Türk-İslâm Eserleri ve Etnografya Müzesi'nin açılması ile Arkeoloji Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Bağlı birimleri Türk-İslâm Eserleri Müzesi ve Atatürk Evi Müzesidir.

Ayrıca çevre illerdeki geniş bir bölgede çalışmalarını sürdüren müdürlüğün idari işleri de bu binada sürdürülmektedir.

Müzede, Kazılar Salonu, M.Ö. II. bin Trans-Kafkas Kültürü Salonu, Urartu Salonu, Tabiat Tarihi Salonu ve Ermeni Katliamları Salonu bulunmaktadır.

Kazılar Salonu

Bölgede bu güne kadar yapılan kazılarda çıkarılan eserler sergilenmektedir. Bunlar arasında Karaz (1942-1944), Pulur (1960), Güzelova (1961), Sos (1994-1998) Höyük kazıları önemli bir kısmını teşkil etmektedir. M.Ö. IV. bin. den Selçuklu Dönemi'ne kadarki döneme ait heykelcikler, kutsal ocaklar, ok uçları, pişmiş toprak kaplar, taş eserler gibi eserler sergilenmektedir.

Çifte Minareli Medrese

Kitabesi olmadığından ne zaman yapıldığı ve gerçek adı bilinmez. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'ın kızı Hundi Hatun veya İlhanlı Hanedanı'ndan Padişah Hatun tarafından yaptırılmış olabileceği düşüncesiyle buna Hatuniye Medresesi de denmektedir. Genelde 13. yy. sonlarında yapıldığı kabul edilir. Sultan IV. Murad'ın emriyle tophane haline getirilmiştir. Bir süre de kışla olarak kullanılmıştır. 1971-1972 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kazı ve restorasyonu yapılan medrese halen Erzurum Yakutiye Belediye Başkanlığı'na kullanılmaktadır.

Dört eyvanlı, açık avlulu medreselerin Anadolu'daki en büyük örneğini teşkil eder. Çifte minareli taç kapısı güneyde ana eyvanla bitişen kümbetle değişik düzenlemeye sahiptir. Plandaki çarpıklık sur duvarına bitişik olmasından kaynaklanmaktadır. Cephede, taçkapı formundan başka çeşme nişleri ile yarım yuvarlak iki payanda Ülkemizde, Karaz kültürü olarak bilinen, Güney Kafkasya'dan, Urmiye Gölü'nün batısına ve Filistin'e kadar geniş bir bölgeye yayılmış olan bu kültüre en yoğun şekilde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, özellikle de Erzurum ve çevresinde rastlanması, bu kazıların ve bundan sonra yapılacak olan kazıların önemini artırmaktadır.

Roma, Hellenistik, Trans-Kafkas Salonu

İkiztepe tümölüslerinde çıkarılan eserler ile satın alma ve müsadere yoluyla müzeye kazandırılan Roma ve Hellenistik dönemlere ait diadem, yüzük, küpe gibi altın eserler, cam gözyaşı şişeleri, pişmiş toprak, lahit gibi eserler ile M.Ö. II. binde Van Havzası'nın batısı, Doğu Anadolu Bölgesi, güneydoğuda Urmiye Gölü çevresinde, kuzeydoğuda Gürcistan'a kadar yayılmış olan Trans-Kafkas Kültürü'ne ait eserler sergilenmektedir.

Urartu Eserleri ve Sikke Salonu

M.Ö. 900-600 tarihleri arasında hüküm süren Urartular'ın başkenti, Van (Tuşpa) dır. Urmiye, Gökçeöl ve Çıldır göllerini kapsayan batıda Erzincan ve Malatya çizgisine kadar yayılan geniş bir sahada güçlü bir krallık olarak hüküm sürmüştür. Kökenleri Hurriler'e dayandırılmaktadır. Urartular'dan kalan bir çok kale, kaya mimarisi, baraj ve sulama tesisleri yanında, müzede sergilenen pişmiş toprak ve madeni kaplar, süs eşyaları, mühürler, savaş malzemeleri, adak levhaları ve rythonlar Urartu Uygarlığı'nın gelişmişliğini göstermektedir.

Bu salonda, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait çok sayıda sikke bulunmaktadır.

Urartu Yazıtları ve Tabiat Tarihi Salonu

Tarihe ışık tutan çok önemli yazılı belgeler olan kitabelerden Urartular'a ait satın alma yoluyla müzeye kazandırılan taş Urartu yazıtları bu salonda sergilenmektedir.

Günümüzden yaklaşık 500 bin yıl önce yaşamış olan Mamut (fil) fosili, yumuşakça fosilleri, bitki fosilleri ve obsidiyenler de bu bölümde yer almaktadır.

Ermeni Katliamı Salonu

1918 yılında Ermeni komitacılar tarafından Anadolu'da Türkler'e yapılan soykırım alanlarından, Erzurum'da Alaca, Yeşilyayla ve Tımar Köyü ile Kars'ta Obaköy kazılarında ortaya çıkarılan buluntular sergilenmektedir.

Buluntular arasında muskalar, düğmeler, ayyıldızlı tabaka ve kolyeler, mermi kovanları, Kur'an-ı Kerim parçaları yer almaktadır. Taçkapının iki yanında yükselen çok dilimli silindirik minareler sırlı-sırsız tuğla, pabuç kısımları ise mozaik çinilerle süslenmiştir. Şerefelerden itibaren üst kısımları yıkılmıştır. Taçkapıyı kademeli kuşaklar halinde çeviren plastik hacimli bitki süslemeleri ile kalın silmeli panoların içindeki ejder, hayat ağacı, kartal motifleri cephenin en gösterişli bölümleridir. Doğudaki tamamlanmış hayat ağacı ile kartal motiflerinin bir arma olmaktan çok, Orta Asya Türk inanışına kadar uzanan gücü ve ölümsüzlüğü dile getirdiği düşünülür.

Giriş eyvanının iki yanında kubbeyle örtülü odalar yer almaktadır. Uzun dikdörtgen avlu, değişik boyutlu sütun ve payelerle desteklenen revaklarla çevrilmiştir. Ortasında bir havuz bulunmaktadır. Revakların ortasında yer alan hücreler iki katlıdır. Küçük olan yan eyvanlar yıldız tonozlarla örtülmüştür. İç mimarî süslemelerin yarım kaldığı gözlenmektedir. Hücre kemerleri, kapı-pencere çerçeveleri ile sütunlarda görülen geometrik ve bitki örnekleri yanında ayet-hadislerden oluşan yazı kuşakları da mevcuttur.

Ana eyvanın sonunda altlı-üstlü merdivenlerle kümbetin mumyalık ve gövde kısmına geçilmektedir. İçten haçvari planlı mumyalıkta iki lahit mevcuttur. Onikigen planlı kümbet, Anadolu'daki bu tür mezar anıtların en büyüğüdür. Medresenin dışında kalan sekiz yüzde, birer atlamak suretiyle, alttan mukarnas kavsaralı ve daha büyük, üstte sade ve küçük olmak üzere sekiz pencere açılmıştır. Konik külâh, kırmızı renkli taşlarla kaplanmıştır. Tüm mimarî ihtişamına rağmen süslemeleri yarım kalmıştır.

Erzurum Yakutiye Medresesi Türk İslâm Eserleri

ve Etnografya Müzesi

Son zamanlara kadar medresenin etrafında kışla olarak kullanılan ek yapılar bulunuyordu. 1970'li ve 1980'li yıllarda bu ek yapılar yıkılmış ve çevresi yeniden düzenlenmiştir. 1984 yılından 1994 yılına kadar onarımı süren medrese, Erzurum Müze Müdürlüğüne bağlı birim olarak 29 Ekim 1994 tarihinde Türk-İslâm Eserleri ve Etnografya Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

Müzedede bölge kültürü ve sanatı ile ilgili etnografik nitelikli eserler sergilenmektedir.

Müzedede Bulunan Seksiyonlar

1- Kadın Takıları ve Giysileri Seksiyonu

Osmanlı Döneminden kalma geleneksel takı ve giysilerden tepelikler, halkalar, saçlıklar, yüzükler, küpeler, mücevher kutuları, bindallı giysiler vb. eserler sergilenmektedir.

2- Savaş Aletleri Seksiyonu

Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kullanılan tüfekler, tabancalar, kılıçlar, barutluklar, dürbünler, yağdanlıklar gibi savaş aletleri sergilenmektedir.

3- Erkek Takı ve Keyif Eserleri Seksiyonu

Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait kemer ve takıları, tütün tabakaları, köstekler, yüzükler ve pazubentler teşhir edilmektedir.

4- Madeni Eserler Seksiyonu

Daha çok mutfak eşyaları olarak

kullanılan tombak ibrik ve leğen, altın kakma süslemeli ibrikler, şifa tasları, tabaklar vb. eserleri bu seksiyonda görmek mümkündür.

5- Dokumacılık Seksiyonu

Yörede geleneksel el sanatlarından biri olan ve kullanım alanının daralması nedeniyle giderek yok olan ehramcılığın geliştirilmesi ve yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla yeni şekliyle ehram giysileri tanıtılmaktadır.

6- Halı ve Kilim Seksiyonu

Dünyaya Türkler'in tanıttığı bir el sanatı olan halı ve kilim dokumacılığının Doğu Anadolu Bölgesi'ne ait örnekleri sergilenmektedir.

7- El Yazması Eserler Seksiyonu

Osmanlı Döneminden kalma değişik konularda yazılmış el yazmaları, kıblegâh ve yazı takımları sergilenmektedir.

8- Tarikat ve Tartı Aletleri Seksiyonu

Müzeye satın alma yoluyla kazandırılan bu eserler arasında keşkül, ittika, Rufai şişleri, def, topuz, teber ve tartı aletlerinden dirhemler, değişik el kantarları, kutu terazileri gibi etnografik eserler bulunmaktadır.

9- Selçuklu Seramikleri Seksiyonu

Çoğunluğu Selçuklu Dönemine ait olan ve günümüze gelebilen nadir örneklerin sergilendiği bu seksiyonda tabaklar, kandiller, rythonlar vb. seramikler bulunmaktadır.

10- Oltutaşı Seksiyonu

Erzurum İli'nin Oltu İlçesi'nde çıkarılan tesbih, küpe, kolye vb. bir çok süs eşyasının yapıldığı "Oltutaşı" olarak tanınan maddenin tarihi gelişimi tanıtılmakta ve bazı örnekleri sergilenmektedir.

11- Sikke Seksiyonu

Türk ve İslâmî dönemlere ait sikkelerle Osmanlı ve Cumhuriyet'in son dönemlerine ait kağıt paralar kronolojik olarak teşhir edilmektedir.

Yakutiye Medresesi

Medrese taçkapısında bulunan kitabeye göre, İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcayto zamanında Gazanhan ve Bolugan Hatun adına, Cemaleddin Hoca Yakut Gazani tarafından Hicri 710 (milâdi 1310) yılında yaptırılmıştır.

Türkler'in Anadolu'ya gelişlerinden hemen sonra başlayan Anadolu'yu değişik amaçlı mimarî eserlerle donatma çabası bütün tarihi olaylara rağmen devam etmiş ve Selçuklu Dönemi geleneksel mimarî tarzı Yakutiye Medresesi'nde de sürdürülerek anıtsal bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

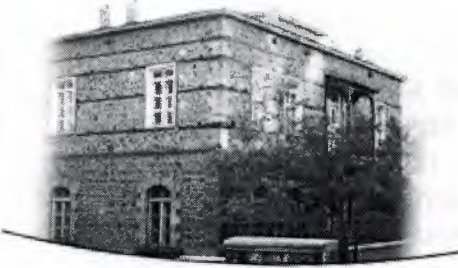
Yapı dört eyvanlı kapalı avlulu medreseler grubundadır. Eyvanlar arasında hücreler yer almaktadır. Batı eyvanı değişik bir tarzda ele alınarak iki katlı inşa edilmiştir. Güney eyvanı mescit olarak planlanmış

ve bu eyvanın her iki duvarına mermer vakfiye kitabesi yerleştirilmiştir. Orta avlunun üzeri mukarnaslı bir kubbeyle örtülmüştür. Doğu eyvanın bitiminde kümbet yer almaktadır. Kümbette mezar bulunmamaktadır.

Medresenin dışa taşkın taçkapısı ve iki köşesindeki minareleriyle kurulan denge, yapının bütününde de cepheye karşılık kümbet yerleştirilerek sağlanmıştır. Bu da mimarlığın Selçuklu Döneminde bilimsel metotlarla yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak köşelerdeki minarelerden biri şerefeye kadar, diğeri kaideye kadar yıkılarak üzeri konik külâhla kapatılmıştır.

Cephede yer alan bitkisel, geometrik motifler ve sembolik tasvirlerde de denge ve simetriye önem verilmiştir. Gerek taçkapısındaki ve hücre kapılarındaki süslemeler gerekse minaredeki çini süslemeler o dönemde, sanatta gelinen noktayı ve sanata verilen önemi göstermektedir.

Taçkapısının her iki yüzünde, silme kemerler içerisinde altta ajurlu bir küre, hayat ağacı, her iki taraftaki pars figürleri ve üstte çift başlı kartal, Selçuklu Döneminde dini inançların anlatımını da içeren ve bazı farklılıklarla değişik yapılarda karşımıza sık sık çıkan bir semboldür.

Atatürk Müzesi

Müze Çaykara Caddesi, Çaykara Sokak'ta bulunmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarında Erzurumlu bir zengin tarafından konak olarak yaptırılmıştır. 1915-1916 yıllarında 9 ay kadar kısa bir süre için Alman Konsolosluğu olarak kullanılan yapı, 12 Mart 1918 tarihinde Erzurum'un kurtuluşunu müteakip, Erzurum Valiliği'ne ikametgâh olarak verilmiştir. Vali Mahir Akkaya 3 Temmuz 1919 tarihine kadar burada oturmuş, onun Erzurum'dan ayrılması ile konak boşalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından sonra kongre için gelmiş olduğu Erzurum'daki bu konağa 9 Temmuz 1919 tarihinde Hüseyin Rauf Bey ve arkadaşları ile yerleşmeleri, 29 Ağustos 1919 tarihine kadar 52 gün Erzurum Kongresi çalışmalarını sürdürmeleri ile konak, tarihsel bir önem kazanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan ayrılmaları üzerine ev yine vali konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 13 Eylül 1924 günü Erzurum'a gelişlerinde, Belediye Başkanı Nazif Bey tarafından Erzurumlu bir kuyumcuya yaptırılan altın anahtar ve evin tapusu şehir adına Mustafa Kemal Paşa'ya armağan edilmiştir.

1930-1934 yılları arasında Erzurum kolordu kumandanlarının ikâmetine verilen konak, Atatürk'ün ölümü üzerine kızkardeşi Makbule Boysan Hanım'a intikal etmiş ve tapu kayıtlarından elde edilen bilgiye göre, onun da ölümünden sonra isteği üzerine 12.10.1944 tarihinde

Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilmiştir. Bu kurum tarafından 1980 yılına kadar kullanılan bina 8.5.1984 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir.

Bodrum kat üzerine zemin ve birinci kat ile çatı katından ibaret olan bina onarılarak 3.10.1984 tarihinde Atatürk Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

Zemin Kat

Taş kemerli çift kanatlı girişten sonra sağda Kazım Karabekir ve Kazım Yurdalan'a ait eşya, belge ve fotoğraflar sergilenmekte olup, bu odadan bir kapıyla Erzurum Müdafai Hukuki Milliye Cemiyeti Başkanı ve Erzurum Kongresi üyesi Raif Dinç'e ait giysiler, silahlar, fotoğraflar ve belgelerin sergilendiği odaya geçilmektedir.

Bu odanın karşısında Anadolu'da yayınlanan Türk Gazetesi Envari Şarkıye'nin, Milli Mücadele Dönemi'nin unutulmaz gazetesi Albayrak'ın ve Erzurum Kongresi bildirilerinin basıldığı matbaa makinasının teşhir edildiği oda yer almaktadır.

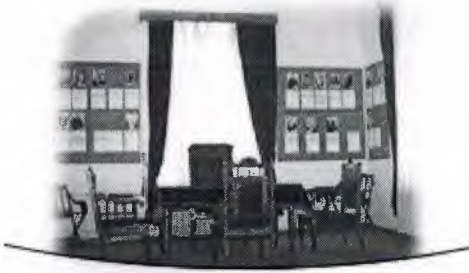
I. Kat

Birinci katta merdiven başı sahanlığında Atatürk'ün ikinci kez Erzurum'a gelişlerinde toplu halde çekilen büyük boy fotoğraf ve o yıllara ait koltuk ve sehpa bulunmaktadır. Buradan geçilen antre kısmından Erzurum Kongresi üyelerinin fotoğrafları ve biyografileri bulunan salona, kabul salonuna ve yatak odasına geçilmektedir.

23 Temmuz Kongre Salonu

Kendi adını verdiği Kongre Meydanı'nda bulunmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında yapılmıştır.

23 Temmuz Kongre Salonu (Atatürk Yapı Meslek Lisesi) binası Güzel Sanatlar Lisesi olarak hizmet vermektedir.

23 Temmuz Erzurum Kongresi, İdadi Mektebi (Lisesi) olarak hizmet veren bu binanın birinci katındaki bir salonda yapılmıştır. 1925 yılında geçirdiği yangında binanın tüm ahşap bölümleri yanmıştır. Yangınından sonra onarılan bina Yapı Sanat Mektebi olarak hizmete açılmıştır. Binanın ikinci katında bulunan bir salon ve salona açılan iki oda Kongre Müzesi

olarak düzenlenmiştir. Atatürk'ün başkanlığında gerçekleştirilen Erzurum Kongresi ile Cumhuriyet'in temelleri bu binada atılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giden yol bu kongre ile aralanmıştır. Dolayısıyla bu bina Cumhuriyet tarihimizde çok önemli bir yere sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel müze statüsünde bulunan bu salonda kongre üyelerinin fotoğrafları, biyografileri, o dönemden kalma sıralar ve benzeri kongre belgeleri sergilenmektedir.

Bina U planlı olup, bodrum ve 2 kattan oluşmaktadır. Binanın ana girişi esas alındığında planda ve cephede tam simetri hakimdir. Ana girişle beraber iki girişi daha mevcuttur. Merdivenlerden birinci kata çıkınca tam karşıda Erzurum Kongresi'nin temsili salonu bulunmaktadır. Salondan girince tam karşıda Atatürk heykeli, dört sıra halinde oturma grupları, duvarlarda kongreye hangi illerden delegelerin katıldığını gösteren harita bulunmaktadır. Salonun karşılıklı her iki yanında küçük odalar zamanın mobilyaları ile donatılmıştır.

ERZURUM'UN YETİŞTİRDİĞİ ÜNLÜ KİŞİLER

BELKAN ALGAN : (1933) Tiyatro ve sinema oyuncusu,yönetmen. ABD'de tiyatro eğitimi gördü.Yurda dönünce Şehir Tiyatroları'nda yönetmen ve oyuncu olarak çalıştı . 1975'te Tepebaşı Deneme Sahnesi'ni kurdu, sanat yönetmenliğini üstlendi. 1980'de görevine son verilince Almanya'ya gitti.Tiyatro alanında başta İlhan İskender Armağanı(Oppenheimer Olayı ile) olmak üzere pek çok ödül kazandı . Oyunlar da yazan Algan,sinemaya Karanlıkta Uyuyanlar filmiyle girdi. İstanbul Macerası ve Karanfilli Kadın diğer filmleridir.

SADUN AREN : (1922) İktisatçı,siyaset adamı . Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdikten sonra yine aynı okulda 1945'te asistan,1950'de doçent oldu. Daha sonra İngiltere'ye gönderildi. 1958'de profesör olan Aren, Maliye Yüksekokulu'nda ve Devlet Planlama Teşkilatında (1960) çalıştı. Sosyalist Kültür Derneği'nin kurucuları arasında yer alan Aren, TIP'in yönetiminde görev aldı. 1965'te İstanbul milletvekili olan Aren, 12 Mart'ta tutuklandı ve 12 yıla mahkum oldu. 1974'teki afla birlikte serbest kalan Aren DISK'te görev aldı. Sosyalist Birlik Partisi'nin genel başkanı oldu. Ülkenin idari ve iktisadi yapısı üzerine araştırmalar yaptı . Başlıca eserleri : İstihdam, Para ve İktisadi Politika, Yatırım İdirimi ve İktisadi Politika , İktisada Başlangıç, 100 Soruda Ekonomi El Kitabı , Ekonomi Dersleri.

ERDİNÇ BAKLA : (1939) Seramikçi , heykeltarihi . Tatbiki Güzel Sanatlar Bölümü'nü bitirdikten sonra aynı okulda asistan oldu . Bakla ,1967'de Uluslararası Seramik Akademisi'nin İstanbul'da düzenlenen V.Sergisi'nde onur diploması aldı . Sanatçı pek çok kişisel sergi açtı ve karma sergilere katıldı. 1986'da profesör unvanını aldı.

ÖMER NASUHİ BİLMEN : (1883-1971) Din bilgini. Erzurum Ahmediye Medresesi'nde öğrenim gördükten sonra İstanbul'a geldi . 1913'te Medreset'ül Kuzat'ı Bitirdi . 1914'te Fatih Medresesi'nde Farsça hocası oldu. Daha sonra Darü'l-Hilafe Medresesi'nde ve Medreset'ül Vaizi'nde ders verdi . Telif Heyeti üyeliği, Mahkeme-i Temyiz'i Şer'iyye Dairesi Mumeyyizliği, Meclis-i Tedkikat-i Şer'iyye Dairesi Mumeyyizliği , İstanbul Müftü Yardımcılığı, Diyanet İşleri Başkanlığı (1960) görevlerinde bulunan Bilmen'in eserlerinden bazıları şunlardır : Muvazzah İlm-i Kelam,Büyük İslam İlmihali, Hukuk-i İslamiyye ve ıstılahat-ı Fikkiyye Kamusu, Tefsir Tarihi.

ARİF CELALEDDİN : (1875-1930) Devlet adamı. Paris'te hukuk öğrenimi gördükten sonra Kahire'de avukatlık yaptı. 1908'de İstanbul'a döndü. Hukuk ve Mülkiye mekteplerinde anayasa hukuku dersleri vermeye başladı.Aynı yıl, İttihat ve Terakki'ye karşı kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası'nın Kurucuları arasında yer aldı. 1914 yılında İstanbul Dava Vekilleri Cemiyeti'nin reisliğine seçildi. 1919'da İstanbul'dan Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na girdi. 1920'de son Meclis-i Mebusan'ın başkanlığını yaptı . İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'ya geçti ,ilk TBMM'de Erzurum mebusluğu ve TBMM ikinci reisliği yaptı. İlk hükumette adliye vekilliği görevinde bulunan Celaleddin

Arif, daha sonra Roma elçiliğiyle görevlendirildi . 1923'te bu görevinden ayrıldı ve Paris'e yerleşti. Orada öldü.

REFİK DURBAS : (1944) Şair. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. İlk şiirleri Evrim dergisinde yayımlanan Durbaş, Alan adlı bir edebiyat dergisi de çıkardı. Çıracı aranyor ile 1979 Yeditepe Şiir ödülü'nü, Nereye Uçar Gökyüzü ile 1983 Necatigil Şiir ödülü'nü aldı . Öbür şiir kitapları : Çaylar Şirketten , Siyah Bir Acıda , Bir Umuttan Bir Sevinçten , Yeni Bir Defter , Adresi Uçurum.

EMRAH : (Ölümü. 1860) Halk şairi . Medrese öğrenimi gören ve Nakşibendi tarikatından olan Emrah, aruz ölçüsüyle yazdığı gazel, muhammes, murabba türündeki şiirlerinde ağdalı bir dil kullandı . Bunların bir bölümü Divan-ı Emrah adı altında yayımlanmıştır. (1916) . Emrah asıl ününü, aşk, gurbet ve kaderden şikayet gibi temaları işlediği, zaman zaman tasavvufa yöneldiği koşmalarına borçludur.

ALTAN ERBULAK : (1929-1988) Tiyatro ve sinema oyuncusu, karikatürcü . Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğrenimini yarım bıraktı . İlk karikatürü 1946'da Markopaşa'da yayınlandı . Çocuk Haftası, Akbaba, Hafta, Karikatür, Vatan, Yeni Sabah, Tef, Hergün, Akşam, Milliyet, Fırt gibi gazete ve dergilerde karikatür çizen Erbulak, 'Kibar Hırsız' 'Cafer ile Hüzmüz'adlı çizgi romanlarıyla ünlendi . İlk kez 1955'te Cep Tiyatrosu'nda Bir Evlenme oyununda sahneye çıkan Erbulak, Dormen Tiyatrosu'nda ve Küçük Sahne'de de çalıştı . Metin Serezli ile birlikte Kocamustafapaşa Çevre Tiyatrosu'nu kuran Erbulak, tiyatro ve sinema oyunculuğunun yanı sıra ,skeç yazarlığı ve şovmenlik de yaptı . Son Baskın, Bana Gönül Bağlama, Yaman Gazeteci, Fosforlu Oyuna Gelmez, Güzel Bir Gün İçin, Yeşil Kurbağalar, Bülbül Yuvası gibi filmlerde rol aldı . Erbulak, gazetecilik ve tiyatroculuk alanında çeşitli ödüllerde kazandı .

ZİYAETTİN FAHRİ FINDIKOĞLU : (1902-1974). Toplumbilimci . İ.Ü Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra , çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı . 1930'da Strasbourg Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'ne girdi . 1934'te yurduna dönünce içtimaiyyat ve ahlak doçenti olan Fındıkoğlu , 1941 'de sosyoloji profesörü, 1958'de ordinaryus oldu. 1934-70 yılları arasında yayınladığı İs ve Düşünce adlı dergideki yazılarında , özel ve toplumsal mülkiyeti uzlaştıracak bir sosyo-ekonomik modeli savundu. Başlıca eserleri : İçtimaiyyat (195 8) , Hukuk Sosyolojisi (195 8) , Le Play Mektebi ve Prens Sabahattin (1962) , İktisat Sosyolojisi Açısından Sosyalizm (1965) , İçtimaiyyat Dersleri (1971)

CEMAL GÜRSEL : (1895-1966) Türkiye Cumhuriyeti Dördüncü Cumhurbaşkanı . Cumhurbaşkanlığı Görev Süresi : 27 MAYIS 1960 - 28 MART 1966
1895 yılında Erzurum'da doğdu. İlk öğrenimini Ordu ilinde yaptı . Daha sonra öğrenimini Erzincan ve İstanbul'da askeri öğrenci olarak sürdürdü.
1915-1917 yıllarında Topçu Subayı olarak Çanakkale Savaşlarına katıldı . Filistin ve Suriye cephesinde bulundu.
Türk İstiklal Harbinin Batı cephesindeki bütün savaşlarına katıldı. 1929 yılında Harp

Akademisi'ni bitirdi . 1946 yılından itibaren Orgenerallik rütbesi dahil çeşitli general rütbelerinde hizmet yaptı. 1958 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı. Bütün bu görevleri sırasında mesleki bilgi ve karakteri ile ordunun , halkın sevgisini ve güvenini kazandı.

27 Mayıs 1960 hareketinin lideri olarak kabul edildi. Yeniden demokratik düzene dönülmesinde ve 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında önemli rol oynadı. Halk oyuna sunulan ve kabul olunan bu Anayasa gereğince, 10 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerden sonra teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 1966 yılında başlayan rahatsızlığının devamı ve görevini engellemesi üzerine, Anayasa uyarınca Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdi . 14 Eylül 1966 tarihinde vefat etti.

İBRAHİM HAKKI (k.s.) (1703-1780) Mutasavvıf . Dokuz yaşındayken babasıyla Siirt'e gitti ve Tillo Köyü'ndeki Kadiri Şeyhi -İsmail Fakirullah'a bağlandı . 1735'te Erzurum'a döndü . Üç kez hacca giden, Arabistan ve Mısır'ı dolaşan İbrahim Hakkı 1752'de İstanbul'da Sultan 1. Mahmud'un özel izniyle saray kitaplığından yararlandı. Şiirlerini İlahiname adı altında toplayan İbrahim Hakkı, ünlü eseri Marifetname'de çağının jeolojiden astronomiye, fizyolojiden psikolojiye kadar pek çok alandaki bilgilerini biraraya getirmeye çalıştı ; tüm bu bilgilerle şeriatı ve tasavvufu uzlaştırmaya çalıştı .

ALPAY İZER : (1944-1990) . Tiyatro ve sinema oyuncusu . 1971'de İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın Tiyatro Bölümü'nü bitirdi . Profesyonel olarak çeşitli topluluklarda oyunculuk ve yönetmenlik yaptıktan sonra sinema ve televizyon filmleri için senaryolarla skeçler yazdı . Canavar cafer, Devlet Kuşu, Zübük, Umudumuz Şaban, Derviş Bey gibi filmlerde rol aldı.

EŞRAF KOLÇAK : (1927) Sinema oyuncusu . Sultanahmet Sanat Enstitüsü'ndeki öğrenimini yarım bıraktı . 1944'te Attila revüsünde dansçı olarak rol aldı . 1951'de Affet Beni Allah'ım filmiyle sinemaya geçti. Namus Uğruna filmiyle ünlendi . Bir dönemin yıldızlarından olan Kolçak , 1975'ten sonra karakter rolleriyle sinema oyunculuğunu sürdürdü . Başlıca filmleri : Çılgınlar Cehennemi , Yetim Yavrular, Kanlarıyla Ödediler, Düşman Yolları Kesti , Örgüt, Fırat, Hayat Harcadı Beni .

MEHMED SAİD PAŞA : (1838-1914). Sadrazam . Medrese eğitimi gören Küçük Said Paşa II . Abdülhamit tahta çıkınca mabeyn başkatipliğine atandı . Ertesi yıl vezir oldu ve Heyet-i Ayan üyeliğine getirildi. Aynı zamanda Hazine-i Hassa nazırıydı . 1 878'de Ahmet Hamdi Paşa kabinesinde , dahiliye nazırlığını üstlendi . Aynı Yıl Heyet-i Ayan başkanı oldu. Çırağan Olayı'ndan sonra Bursa valiliğine atandı . İstanbul'a dönünce, önce Hazine-i Hassa nazırı, sonra da adliye nazırı oldu . 1879'da sadrazamlığa getirildi . Çok sayıda yeni rüşdiye ve mülkiye idadileri açtırdı . Duyun-u Umumiye'yi kurdu. Memurla ilgili düzenlemeler yaptı. 1912'de istifa etti . Daha sonra Şura-i Devlet ve Heyet-i Ayan başkanlıklarında bulundu . Anılarını yayımlamıştır.

ÖZKAN MERT : (1944) Şair, Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi'nin Sinoloji Bölümünü bitirdi . İlk şiirlerini Evrim ve Devrim dergilerinde yayımladı. Daha sonra çeşitli

dergilerde şiirleri görülen Mert, Kuracağız Herşeyi Yeniden adlı kitabı yüzünden kovuşturmaya uğradı . 1970'lerin sonunda İsveç'e yerleşti . Öteki kitapları : Kırangıçlar Kırangıçlar, Stockholm'de Mavi Saatler, Dünya Çarpıyor Yüzüme (toplu şiirler)

SADULLAH PAŞA : (1838-1891) Şair, yazar . Çok iyi bir öğrenim gördü . İstanbul'daki yüksek dereceli çeşitli memurluklardan sonra Berlin ve Viyana'da elçilik yaptı . II .Abdülhamit'e karşı mücadele eden arkadaşlarının tutuklandığını öğrenince Viyana 'da intihar etti . Lamartine'den çevirdiği Göl şiirleriyle tanınan Sadullah Paşa, döneminin düzyazı ustalarındandır. Akıllı ve ilerlemeyi savunan , kaderci bir dünya görüşüne karşı çıkan Ondokuzuncu Asır şiiri ünlüdür.

ARİF SAG : (1945) Türk halk müziği sanatçısı ve politikacı . 1966'da bağlamacı olarak İstanbul radyosuna girdi . 1976'dan sonra bir süre Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda ders verdi . 1987'de SHP'den Ankara milletvekili olarak Meclis'e girdi.

GALİP KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU : (1873-1960) Diplomat, yazar . Galatasaray Lisesi'ni bitirdi . Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli görevler aldıktan sonra Atina , Tahran ve Moskova elçiliklerinde bulundu . Sevr Anlaşması üstüne Bir Millet Katili ve Bir Millet Çilesi adlı kitapları yazdığı için Damat Ferit Paşa tarafından görevden alındı . Daha sonra Sadrazam Tefvîk Paşa zamanında Stockholm ve Kopenhag elçiliklerinde görev alan Söylemezoğlu, Les Tures Demandent une Paix Juste Prompte et Durable (Türkler Adil , Acil ve Kalıcı Bir Barış İstiyor.) Siyasi Dağarcığım , Yok Edilmek İstenen Millet , G.Kemali Söylemezoğlu'nun Hatıraları gibi kitaplar yazdı.

EROL TAŞ : (1926) Sinema oyuncusu . ilkokuldan sonra çeşitli işlerde çalışan Taş 1953'te Acı Günler filmiyle sinemaya başladı . Karakter oyuncu olarak ün yapan Taş, 1965 - 1967 ve 1975 yıllarında Antalya Film Festivali'nde en başarılı yardımcı erkek oyuncu seçildi . Susuz Yaz filmindeki rolüyle Turizm Bakanlığı ödülü ve Meksika Accapulco Festivali Ödülü'nü alan sanatçının filmlerinden bazıları : Gecenin ötesi, Bir Millet Uyanıyor, Ana , Devlerin İntikamı, İsyan, Akın Şehir, Vurguncular , Diyet, Can Pazarı .

AHMET İHSAN TOKGÖZ : (1888-1942)Yazar ve siyaset adamı . Mülkiye mektebini bitirdikten sonra çeşitli görevlerde bulundu . 1931-42 arasında Ordu milletvekili olan Tokgöz , Servet-i Funun dergisini kurdu . Bu dergiyi,sonradan Servet-i funun-Uyanış adı altında çıkardı . Fransız romancılarından çeviriler yapan Tokgöz'un Avrupa'da Ne Gördüm ve Matbuat Hatıraları adlı eserleri vardır.

KAZIM KARABEKİR : (1882 - 1948)Türk asker ve siyaset adamı . Kurtuluş Savaşı'nda Doğu cephesi komutanlığı yapmıştır. İstanbul'da doğdu . 26 Ocak 1948'de Ankara'da öldü . Mehmed Emin Paşa'nın oğludur. İlköğrenimini İstanbul, Van, Harput ve Mekke'de tamamladıktan sonra, 1896'da İstanbul Fatih Askeri Rüşdiyesi'ni, 1899'da Kuleli Askeri İdadisi'ni, 1902'de Harbiye Mektebi'ni ve 1905'te de Erkan-ı Harbiye Mektebi'ni bitirerek yüzbaşı rütbesiyle orduya katıldı . İki yıllık kaza stajını Manastır'da yaptı . İttihat ve Terakki'nin Manastır örgütünün kurulmasına katıldı . 1907'de kazağası (özyüzbaşı) rütbesi alarak İstanbul Harbiye

Mektebi , tabiye öğretmen vekilliğine atandı . İttihat ve Terakki İstanbul örgütünün kurulmasında görev aldı .

2 . Meşrutiyet'ten sonra Edirne'de 2 . Ordu 3. Fırka (tümen) erkan-ı harpliğine kurmaylığma) atandı . 31 Mart 1909 ayaklanmasında Hareket Ordusu'nda görev aldı . 1910 Arnavutluk ayaklanmasının bastırılması hareketinde çalıştı . 14 Nisan 1912'de binbaşılığa yükseldi . Balkan Savaşı'nda Trakya sınır komiseri olarak görev yaptı . 1914'te kaymakam (yarbay) rütbesiyle Birinci Kuvve-i Seferiye komutanlığıyla İran ve ötesi harekatiyle görevlendirildi . Bir süre sonra İstanbul Kartal'da 14. Fırka komutanlığına atandı ve Çanakkale'ye gönderildi . Kerevizdere'de Fransızlar'a karşı üçay savaştıktan sonra miralaylığa (albay) yükseldi . Oradan İstanbul'da 1. Ordu erkanı harbiye başkanlığına, sonra Galiçya'ya gidecek ordunun ve ardından Mareşal Von der Goltz'un erkan-ı harbiye başkanlığına atanarak Irak'a gitti . 1916'da Kutü'l Amare'yi kuşatan 18. Kolordu komutanlığına getirildi ve burayı aldıktan sonra Irak'ta İngilizler'le çarpıştı . 1917'de Diyarbakır'daki 1. Kolordu komutanlığına getirildi ve Van, Bitlis, Elaziz (Elazığ) cepheleindeki 11. Ordu komutanlığına vekalet etti . 1918'de Erzincan ve Erzurum'u Ermeniler'den ve Ruslar'dan geri aldı . Ardından Sarıkamış, Kars ve Gümrü kalelerini ve Karakilise'yi (Karaköse) kurtardı . Aynı yıl miralay (tümgeneral) oldu .

Mondros Mütarekesi sırasında sadrazam olan Ahmed İzzet Paşa'nın erkan-ı harbiye-i umumiye reisliği (genelkurmay başkanlığı) önerisini kabul etmeyerek Anadolu'da görev almak istedi . Önce Tekirdağ'daki 14. Kolordu komutanlığına, ardından Erzurum'daki 15. Kolordu komutanlığına atanmasını sağlayarak Nisan 1919'da göreve başladı . Hazırlıkları yapılan Erzurum Kongresi'nin toplanmasında önemli rol oynadı . Kurtuluş Savaşı'nda Edirne milletvekilliği ve Doğu cephesi komutanlığı yaptı . Ermeniler'in eline geçen Sarıkamış, Kars ve Gümrü kalelerini geri alarak 15 Kasım 1920'de Ermeni ordusunu kesin olarak yendi . Ermeni hükümetiyle Ankara hükümeti adına Gümrü Antlaşması'nı imzaladı . Kars'ın alınmasıyla ferikliğe (korgeneral) yükseldi . Rus - Sovyet Sosyalist Federe Cumhuriyeti ve Kafkasya hükümetleriyle Kars Antlaşması görüşmelerini yürüttü . Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden sonra 1. Ordu müfettişliğine atandı . 1923'te İstanbul milletvekili oldu . 1924'te, TBMM'deki Dörtler Grubu'nu destekledi . Ardından askerlikten ayrılarak Halk Fırkası'ndan istifa etti . 17 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın başkanlığına seçildi . Parti 3 Haziran 1925'te Şeyh Sait ayaklanması nedeniyle kapatıldı . Karabekir , Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yapılan İzmir suikasti ile ilgili görülerek bazı partililerle birlikte sorgulandıysa da beraat etti . Siyasi yaşamına on iki yıllık aradan sonra , 6 Ocak 1939'da İstanbul milletvekili olarak devam etti . 1946'da TBMM başkanlığına seçildi ve bu görevde en öldü .

ESERLERİ : Sırp Bulgar Seferi 1881 , 1911 ; Ermeni Mezalimi , 1918 ; İstiklal Harbimizin Esasları , 1933 ; İtalya-Habeş 1935 ; Cihan Harbine Neden Girdik ? Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik? 2 cilt 1936-1937 ; Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu 1939 ; İstiklal Harbimiz (ö.s.) 1960 ; İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı, (ö.s.) 1967 ; İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909 (ö.s.) 1982 .

KAYNAKÇA

1. **ERZURUM YILLIĞI.** Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları 1996
2. **Erzurum Hakkında Bilgi İçeren Çeşitli Ansiklopedi, Gazete, Kitap ve Dergiler,**
3. **İnternette alınmış bilgiler.**